

## Maastrichtse monstrans voor smeltkroes gespaard

Als veel geplaagde vestingstad heeft Maastricht gevoelige verliezen aan kerkelijk en profaan zilver geleden.

Befaamd is de plundering die de stad onderging, nadat de troepen van Parma haar op 29 juni 1579 stormenderhand hadden genomen. De geschiedschrijver Famiano Strada [1572-1649], die deze moord- en roofpartij treffend beschrijft, schat de waarde van hun buit op ruim één miljoen gulden<sup>1</sup>. 'Zij waren allemaal rijk . . .', zegt de oorlogsverslaggever Alonso Vazquez laconiek van zijn wapenbroeders, wanneer hij het relaas van dit wapenfeit besluit<sup>2</sup>. En Lope de Vega [1562-1635] laat in zijn tragikomedie *El asalto de Maastrique por el principe Parma* [1614] Alonso Garcia en diens als soldaat vermoemd Vlaams liefje Marcela onder elkaar opscheppen over de buit, die zij op hun strooptochten in Maastricht hebben gemaakt. 'Ik ben in een huis vol schatten geweest.' - 'Ik in zes huizen vol zilver.'<sup>3</sup>

Terloops vermelden wij nog, dat een zwerm Luikenaren neerstreek in het Spaanse legerkamp om te profiteren van het ongeluk van de 'pauvres Trectenaires'<sup>4</sup>. Zij waren nog niet vergeten - en daar beriepen zij zich dan ook op - hoe Maastrichtenaren hadden gemoord en geplunderd toen Karel de Stoutte in 1468 hun stad had ver-

woest<sup>5</sup>. Boontje kwam om zijn loontje! Of zoals een kroniekschrijver het cynisch commentarieerde: 'Ainsy fut prin [pris] l'oiseau sur son nyd.'<sup>6</sup>

Hoewel vooral de doodsbenauwde burgerij werd uitgeschud, miste men ook in sommige kerken het een en ander toen de woede van de Spanjaarden was bedaard<sup>7</sup>. Zo in de St.-Servaaskerk o.a. het zilveren borstbeeld van haar patroon, dat uit 1403 dateerde<sup>8</sup> en dat naar een ooggetuige, de Maastrichtse humanist Mattheus Herbenus [1451-1538], met kostbare kleinodiën was gesmukt<sup>9</sup>. Volgens de traditie zou het een milde gift van hertog Hendrik van Beieren zijn geweest. In hoeverre deze overlevering op waarheid berust, laten wij hier onbesproken; een eerste poging om de identiteit van de bewuste hertog te onthullen, leverde echter geen bemoedigend resultaat op. Om dit gevoelige verlies te vergoeden, zou Parma de thans nog bestaande buste van de heilige hebben doen vervaardigen<sup>10</sup>.

Tijdens de belegeringen van 1632<sup>11</sup>, 1634<sup>12</sup> en 1794<sup>13</sup>, resp. door de Staatsen, de Spanjaarden en de Fransen, werden de burgerij en de geestelijkheid telkens verplicht hun zilver bij wijze van gedwongen lening in te leveren.

Het ligt voor de hand, dat de gedupeerden niet van harte gevolg gaven aan dit bevel. Toen zij

zich echter in 1634 daarvoor doof hielden en hun zilver niet prompt naar de *Lanscroen* [het vroegere stadhuis] brachten, dreigde de militaire gouverneur dat 'tselue soude daedelick by gewapende handt inde huysen ende kisten ende sloten gesocht ende vuytgehaelt worden tot haere geheele rijne ende verderffnisse.'<sup>14</sup>

Ondanks die poging tot intimidatie en een nieuwe termijn van vierentwintig uur kwam men niet over de brug met zijn 'coppen, schaelen, lampetten, schoetelen, soutuaeten, cruesen, beeckers [en] leepelen'. Voor de militaire gouverneur en het stadsbestuur zat er toen niets anders op dan het begeerde materiaal door huiszoekingen 'soe bijde geestelicke als wereltlicke personen gheene vuytgesondert' te doen weghalen<sup>15</sup>.

Veelzeggend is ook de passage in een brief, die de nuntius te Keulen, Martino Alfieri, op 22 juni 1635 vanuit Luik richtte tot Francesco Ingoli, secretaris van de Propaganda te Rome<sup>16</sup>. Diep verontwaardigd beschrijft hij daarin, hoe onbeschoft de Staatse troepen in Tienen [Tirlemont] zijn opgetreden tegen kerken, kloosters en geestelijke personen. En hij vervolgt: 'De winkels in Luik zijn vol kelken, patenen, pyxissen, monstransen, altaarluchters, godslampen, kruisen, wierookvaten e.d., die afkomstig zijn uit Maastricht en Tienen en door soldaten aan Luikse goud- en zilvermeden verkocht.'

Tijdens de belegering door de Fransen in 1794 leverde de rekwisitie, die ditmaal beperkt bleef tot de kerken, de kloosters en de twee kapittels<sup>17</sup>, ruim 232 kilo zilver op, hetgeen een waarde van 37 363 gulden vertegenwoordigde<sup>18</sup>.

Daar het stadsbestuur die opbrengst 'op verre nae niet toeryckende' achtte, deed het vervolgens ook een beroep op de commanderij van de Duitse Orde 'al het zilverwerck de kerk specteerende, uijtgenoomen de vasa sacra' in te leveren; in geval van weigering zou het tot vordering overgaan<sup>19</sup>. De commanderij, bijgenaamd de Nieuwe Biesen, schijnt een verzameling 'prachtig antick zilverwerk' gehad te hebben<sup>20</sup>. Toen de gerechtsbode, J. H. Mouchard, zich echter met dit besluit bij de commanderij vervoegde, vertelde hem zowel de portier als de 'meijd van den

sacris' [kosteres], dat niemand van de heren meer in de stad aanwezig was. Op zijn vraag of zij dan geen instructies hadden ontvangen, antwoordden zij dat dit niet het geval was en dat zij zelf niet wisten waar zij aan toe waren<sup>21</sup>.

Uit vrees voor het optreden van de Fransen tegen de adel, hadden de ridders het raadzamer gevonden de komende gebeurtenissen op veilige afstand te volgen.

Hoewel het de bedoeling was het ingeleverde zilver te versmelten en als noodgeld uit te geven, lukte die operatie slechts ten dele; door het bombardement, dat de Fransen op Allerheiligendag [1 november] uit 141 vuurmonden over de stad deden losbarsten, werd de toestand er zo onveilig dat de zilvermeden hun werk staakten<sup>22</sup>.

Over het bezit van de rest, die men in een kist in de kelders onder het stadhuis had opgeborgen, ontstond na de capitulatie op 4 november een maandenlang touwtrekken tussen het stadsbestuur en de oorspronkelijke eigenaars aan de ene en de Fransen aan de andere kant<sup>23</sup>. In deze krachtmeting, waarbij de eerstgenoemde partij soms enige terreinwinst boekte, trokken de Fransen ten slotte aan het langste eind; op 30 januari 1796 ging hun betaalmeeester met de buit strijken<sup>24</sup>. Daartoe behoorde ook het nog niet versmolten veeldelige servies, dat bij officiële ontvangsten op het stadhuis ter tafel kwam<sup>25</sup>; het stadsbestuur had dit in 1794 ingeleverd om met die geste een goed voorbeeld te geven.

In de zomer van 1796 zag het kapittel van St.-Servaas zich gedwongen opnieuw het zilver in de kerkschat aan te spreken; ditmaal om het krankzinnig hoge bedrag<sup>26</sup> te kunnen betalen, waarvoor de Fransen het in de oorlogsschatting hadden aangeslagen: 500 000 livres [250 000 Hollandse guldens] en de levering van honderden paren schoenen<sup>27</sup>. Dit laatste als troostprijs voor de Franse soldaten, die op een schoen en een slof Maastricht waren binnengekomen.

Tot dit doel lieten de kanunniken een aantal voorwerpen versmelten en het materiaal aan particulieren verkopen, 'de sorte qu'il ne reste que quelques vases sacrés nécessaires au culte, et quelques reliquaires'<sup>28</sup>. Ook het kapittel van O.L. Vrouw,



dat men voor 250 000 livres had aangeslagen, moest zijn toevlucht tot dezelfde maatregel nemen<sup>29</sup>.

De revolutionaire gasten deden er in 1796<sup>30</sup> en 1798<sup>31</sup> een schepje op, door achtereenvolgens de zeventien kloosters en de twee kapittels op te heffen, hun goederen te naasten en onder de hamer te brengen. Hun bezit aan goud, zilver, diamanten, parels en edelstenen verdween, voor zover niet tevoren in veiligheid gebracht<sup>32</sup>, naar de Munt te Parijs, nadat de zilversmeden Lambertus Eijmael en Adam Janss het hadden getaxeerd<sup>33</sup>.

Geen wonder, dat men na zoveel aderlatingen in Maastricht tevergeefs zoekt naar het type Maastrichtse monstrans, waarvan het Rijksmuseum een voorbeeld bezit (afb. 1)<sup>34</sup>; tevens het enige dat tot nu toe bekend is. Voor een speurder naar Maastrichts zilver is dit een ontdekking, waar hij niet goed meer op had durven rekenen. Zij komt hem des te meer gelegen, omdat de monstrans in de St.-Servaaskerk, die doorging voor een 15de-eeuws Maastrichts werk en voor 'la seule qui ait été conservée à Maestricht au milieu des révolutions'<sup>35</sup>, bij nauwkeuriger onderzoek met de Brusselse stadskeur (omstreeks 1545) bleek gemerkt te zijn<sup>36</sup>.

Onverwacht is echter onlangs in Frankrijk een exemplaar te voorschijn gekomen, dat inderdaad ondanks de wederwaardigheden van de Franse revolutie behouden bleef en nu een onderkomen in het Rijksmuseum heeft gevonden. Wij zijn er, voor zover ons dit mogelijk was, de geschiedenis van nagegaan en wij laten hier onze bevindingen volgen.

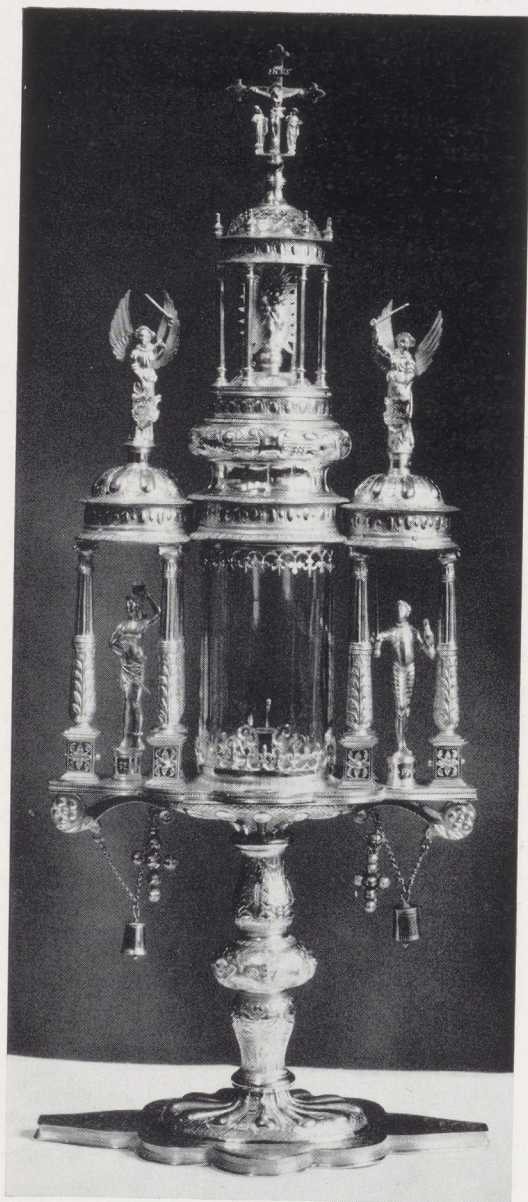
Het meesterteken op deze monstrans heeft de vorm van een schepje met een wimpeltje in de mast (afb. 2). Hoewel de identiteit van de zilversmid die met dit embleem signeerde, helaas nog

Afb. 1. Monstrans. Zilver, gedeeltelijk verguld. Maastrichts. Rijksmuseum Amsterdam.

Foto Rijksmuseum.



Afb. 2. Keuren, afgeslagen op de Maastrichtse monstrans in het Rijksmuseum.



niet vaststaat, was een proeve van zijn werk al bekend. Ook de St.-Pancratiuskerk te Heerlen bezit een monstrans van zijn hand (afb. 3).

Ondanks zijn gemeenschappelijke afkomst verrast ons dit tweetal door het verschil in stijl: de laatgotische traditie in het ene exemplaar heeft in het andere plaats gemaakt voor de invloed van de renaissance. Dit maakt ons uiteraard nieuwsgierig naar het antwoord op de vraag, hoeveel jaren na elkaar zij in de werkplaats van de 'meester van het sloopje' zijn ontstaan.

Met de monstrans voor Heerlen kwam hij in de loop van 1603 gereed. Een inscriptie doet ons dit jaartal aan de hand: FREDERICH VA SCHASBERG VND MARIA VAN BINSFELT SEIN HAVSFRAV HABEN DIESE CYBORIE DER KIRCHEN V HERLOE GEGEBEN 1603<sup>37</sup>. De schenkers woonden op het Zuidlimburgse kasteel, waaraan het adellijke geslacht Schaesberg zijn naam heeft gegeven<sup>38</sup>.

Alvorens de monstrans van het Rijksmuseum te dateren, plaatsen wij haar in de geest terug in haar oorspronkelijke omgeving. Het opschrift dat wij op de voet lezen, wijst ons daarbij de weg: DESE MONSTRANSIE HEEFT GEGEVEN IONVROV CECILIA EINATTEN CLOISTER IONVROV SV SINNICHE IN GEDACHTENIS IRE LIVE MVEÑE CATRERINA HOEF IRE Vnde IRE BEIDER ELTEREN SEELN SV GEDENCKEN OM GODSWIL<sup>39</sup>.

De familienamen van de schenkster en haar 'lieve tante' hebben in het vroegere hertogdom Limburg en in het huidige Zuid-Limburg een bekende klank gehad<sup>40</sup>.

De Van Eynatten's<sup>41</sup> behoorden er tot de aanzienlijkste geslachten. Bij het noemen van hun naam denkt een insider onwillekeurig aan het bij Gulpen gelegen kasteel Neubourg, dat ruim drie eeuwen [1398-1716] in hun bezit is geweest. Door zijn architectuur en zijn schilderachtige ligging is het tegenwoordig een toeristische attractie van de eerste rang<sup>42</sup>.

De Van den Hove's<sup>43</sup> vormden er een zeer verspreid geslacht van kleine landadel.

Afb. 3. Monstrans. Zilver, geheel verguld. Maastrichts. St.-Pancratiuskerk, Heerlen.

Foto Monumentenzorg, Den Haag.

Het dorp Sinnich is gelegen in de tegenwoordige provincie Belgisch Limburg, waar het thans deel uitmaakt van de gemeente Teuven, enkele kilometers over de Nederlandse grens. Het plaatsje was vooral bekend door het vrouwenklooster dat er gevestigd was totdat de Fransen het in 1797 sloten. Daarmee verdween tevens een der talrijke stichtingen, die van de abdij van Rolduc waren uitgegaan.

In de charters van deze abdij verschijnt de naam Sinnich voor de eerste maal in 1144, wanneer zij door schenking *apud Sinneche* een aantal bezittingen verwerft<sup>44</sup>. Op 11 juni 1243 gaf de prinsbisschop van Luik zijn zegen aan het plan van de abt om er een klooster van vrouwelijke religieuzen te stichten; op 13 september 1246 volgde de goedkeuring van paus Innocentius IV<sup>45</sup>.

De nieuwe abdij maakte vanaf haar oprichting grote opgang onder de jongedochters van de talrijke Limburgse adel; men nam er trouwens alleen novicen aan, die op een bepaald aantal adellijke kwartieren konden bogen. Ondanks protesten van het moederklooster handhaafde men die discriminerende voorwaarde<sup>46</sup>. Slechts een hoogst enkele maal ging de kloosterpoort van Sinnich op een kier open voor postulanten zonder 'blauw bloed' in de aderen.

In dit milieu, waar koorgebed en lichte handenarbeid de voornaamste programmapunten vormden, deed Catharina van den Hove op 28 januari 1529 haar intrede. Voor haar levensonderhoud schonken haar ouders, Willem van den Hove en Bela van Palant, aan het klooster een zekere rente<sup>47</sup>. Zij overleed er op 8 maart 1565<sup>48</sup>. Meer dan deze twee feiten vinden wij over haar kloosterleven niet opgetekend. Door een daad van piëteit van Cecilia van Eynatten geraakte haar naam echter niet geheel in vergetelheid en kwam deze onverwacht zelfs weer in het 'nieuws'.

Cecilia van Eynatten was het derde kind van het echtpaar Arnold van Eynatten, heer van Remersdaal<sup>49</sup>, en Cecilia van den Hove. Zij noemt in de inscriptie Catharina haar 'muene' [tante van moederszijde], omdat deze een zuster of halfzuster van haar moeder was<sup>50</sup>. De vraag naar haar geboortedatum moeten wij oningevuld laten;

haar ouders leefden rond 1532. Evenmin is ons bekend wanneer zij in Sinnich de sluier aannam. Dank zij haar benoeming tot prioeres, waardoor zij in rang op de abdis volgde, zit in haar kloosterleven wat meer kopij. In die hoedanigheid vermelden de charters van de abdij haar op 21 oktober 1603 voor de eerste maal<sup>51</sup>. Maar zij bekleedde toen die functie al bijna twee jaar, want op 9 januari 1602 was haar voorgangster tot abdis gekozen<sup>52</sup>.

Haar prioraat, dat negentien jaar duurde, is niet zonder pijnlijke incidenten en zelfs schandaaltjes verlopen. Als prioeres was zij belast met het handhaven van de kloosterlijke tucht. Maar zij kon blijkbaar niet voorkomen, dat er kanunnikessen uit de heilige band sprongen. Sommige weigerden halsstarrig hun abdis te gehoorzamen en zich aan de regel te onderwerpen. Men maakte slippertjes buiten de kloosterlijke omheining, hoewel men zich niet eens in de tuin mocht ophouden zonder toezicht van de prioeres. Andere namen het niet nauw met hun gelofte van kuisheid. Een moeder van een der kanunnikessen smeekte de abt van Rolduc om vergiffenis voor haar dochter, die verliefd was geworden op een militair en die om hem te trouwen het klooster was ontvlucht<sup>53</sup>.

Cecilia van Eynatten overleed op 11 mei 1621<sup>54</sup>. Drie dagen tevoren had zij voor haar zieleheil een jaardienst gesticht en in haar testament het klooster bedacht met een rente op een huis en enige landerijen in en nabij Aken<sup>55</sup>.

Na deze historische excursie schenken wij weer onze aandacht aan de monstrans. Dat de opdrachtgeefster haar geschenk deed versieren met de beeldjes van de H.H. Catharina en Cecilia behoeft nu geen nadere toelichting meer. Met opzet kregen echter de figuurtjes van St.-Augustinus en St.-Joris de ereplaats onder de baldakijntjes, rechts en links van het cylinderglas.

De abdij van Sinnich was namelijk een klooster van reguliere kanunnikessen, waar men evenals in het moederhuis de zogenaamde regel van St.-Augustinus volgde. St.-Joris op zijn beurt was de patroon van de abdiijkerk. Toen bisschop Thomas van Salvino op 25 juni 1297 deze consacreer-

de, wijdde hij het hoogaltaar toe aan de H. Drievuldigheid, de H. Maagd en aan de martelaar St.-Joris<sup>56</sup>. Ook op de zegels van Sinnich komen afwisselend zijn naam en beeltenis voor<sup>57</sup>.

Het feit dat de abdijkerk o.m. onder het patronaat van de H. Drievuldigheid stond, verklaart misschien ook waarom St.-Augustinus in de monstrans staat afgebeeld met een kind, dat een schep in de hand houdt. Dit iconografische thema herinnert aan de bekende legende, die rond hem in omloop is gekomen. Op een dag wandelde hij aan het strand, terwijl hij nadacht over het geheim van de Triniteit. Hij bemerkte er een kind dat, naar het vertelde, al het water van de zee in een klein kuiltje probeerde te scheppen. Toen Augustinus het wilde duidelijk maken, dat dit onmogelijk was, antwoordde het kind dat het even onmogelijk was het mysterie der Drieëenheid met het menselijk verstand te doorgronden<sup>58</sup>.

De vraag blijft ons nu nog over, wanneer Cecilia van Eynatten haar klooster met deze monstrans bedacht. Het stuk ontving de jaarletter B, alvorens de keurkamer te verlaten; maar door gebrek aan de nodige gegevens konden wij voor de jaarletters van Maastricht nog geen aaneensluitende alfabetten samenstellen, die voldoende betrouwbaar zijn.

Eén feit staat in ieder geval bij voorbaat vast: zij bestelde haar geschenk, nadat haar tante op 8 maart 1565 was overleden. Bij het nauwkeuriger bepalen van het jaar, waarin de zilversmid zijn werk opleverde, heeft de monstrans te Heerlen ons als ezelsbrug gediend. Deze dateert uit 1603 en is gemerkt met de jaarletter C. Volgens het register der renovatiën, waarin men te Maastricht de bestuurswisselingen van magistraat, rechterlijke colleges en ambachten optekende, correspondeert deze letter met de periode 19 september 1602 tot 29 september 1603<sup>59</sup>. Gaan wij van dit gegeven uit, dan zou de letter B van het voorafgaande alfabet geslagen zijn in het tijdvak van 29 januari 1570 tot juni 1574<sup>60</sup>. De reden waarom in die vier jaren de magistraat werd gecontinueerd, laten wij hier in het midden, hoe belangwekkend deze kwestie ook is.

De beide monstransen zouden dus rond dertig

jaar na elkaar zijn ontstaan. Hun verschil in stijl en de rijpere indruk die het exemplaar te Heerlen maakt, lijken deze tijdsspanne aannemelijk te maken.

Voordat de Fransen in 1797 de kanunnikessen van Sinnich aan de deur zetten, had keizer Jozef II al gedreigd met sluiting van de abdij<sup>61</sup>. Haar lot scheen bezegeld, toen in mei 1782 commissarissen verschenen om de bezittingen van het klooster te inventariseren.

Bovenaan de inventarislijst, die betrekking heeft op de kerk en de sacristie, prijkt 'une remonstrance en argent, dorée en partie d'une forme antique.'<sup>62</sup> Zonder twijfel slaat dit op de monstrans, die zich thans in het Rijksmuseum bevindt. Hoewel men haar ouderwets vond, had men het geschenk van Cecilia van Eynatten in ere gehouden en niet door een exemplaar naar moderne smaak vervangen.

Door toedoen van invloedrijke relaties en door de dood van Jozef II bleef het klooster voortbestaan. Het was slechts uitstel van executie. Zonder de komst van de Franse legers af te wachten, vluchtten de kanunnikessen in de zomer van 1794 naar Keulen. Op 11 mei 1795 teruggekeerd in hun leeggeplunderd klooster, hebben zij er nog tot februari 1797 gewoond. Eerst weigerden zij de befaamde bons<sup>63</sup> aan te nemen, toen hun klooster werd opgeheven; om verdere chicanes te voorkomen accepteerden zij ze ten slotte, echter niet zonder plechtig te verklaren, dat zij hun kloosterlijke staat niet verzaakten en de confiscatie van hun abdij niet erkenden<sup>64</sup>.

De slotsceñe van de historie van Sinnich bood het bekende tafereel: de abdij en haar bezittingen kwamen onder de hamer, het zilverwerk verhuisde naar Frankrijk<sup>65</sup>.

Wonder boven wonder verdween onze monstrans niet in de smeltkroes, maar besloot zij haar lotgevallen met een happy end.

Daar zij bovendien in de zilververzameling van het Rijksmuseum in haar eentje de Maastrichtse edelsmeedkunst vertegenwoordigt, mogen wij dit bezit in dubbele zin uniek heten.

## Bronnen en Literatuur

- <sup>1</sup> F. Strada, *De bello Belgico, II, Antverpiae, 1648*, blz. 149. Zie ook: A. F. Haakman en H. J. Allard, *Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maastricht in 1579*, in: *Publications 13 (1876)*, 391 e.v.; H. Dyserinck, *Het beleg van Maastricht door Parma in 1579*, in: *Publications 41 (1905)*, 191 e.v.; Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, Prince de Parme, Gouverneur Général des Pays-Bas (1545-1592) 2 (Bruxelles, 1934)*, 187.
- <sup>2</sup> J. Brouwer, *Kronieken van Spaansche soldaten uit het begin van den Tachtigjarigen Oorlog (Zutphen, 1933)*, 298.
- <sup>3</sup> Lope de Vega, *El asalto de Mastroique por el principe Parma*. Vert. door M. Kemp. Maastricht, ca. 1953. Getypt exemplaar in de Stadsbibliotheek Maastricht.
- <sup>4</sup> Sylv. Balau et Ém. Fairon, *Chroniques liégeoises 2 (Bruxelles, 1931)*, 593. - De Luikse overheid stak er echter spoedig een stokje voor door haar onderdanen te verbieden nog langer goederen te kopen, die van de plundering van Maastricht afkomstig waren.
- <sup>5</sup> P. F. X. de Ram, *Documents relatifs aux troubles du pays de Liège sous les princes-évêques Louis de Bourbon et Jean de Horne, 1455-1505 (Bruxelles, 1844)*, 61-2, 221-3, 231.
- <sup>6</sup> Sylv. Balau et Ém. Fairon, t.a.p.
- <sup>7</sup> Toen Renerus van Meer, kanunnik van het O.L. Vrouwekapittel op 2 oktober 1579 tot rector van het altaar van St.-Michaël en de apostel St.-Thomas werd benoemd, noteerde hij in zijn register van ontvangsten: 'Nulla mihi tradita sunt altaris ornamenta sed in oppidi dilapidatione ablata sunt omnia.' Zie: G. D. Franquinet, *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O.L. Vrouwekerk te Maastricht 2 (Maastricht, 1877)*, 13, n. 3 (moet zijn n. 2).
- <sup>8</sup> Fr. Bock et M. Willemsen, *Antiquités sacrées conservées dans les anciennes collégiales de S. Servais et de Notre-Dame à Maastricht (Maastricht, 1873)*, 15, 50, 118, 216-7, LXIX-LXX. Bovendien bleek het altaar van St.-Gertrudis, gelegen in de kleinste crypte, van al zijn versieringen ontdaan te zijn. Zie: P. Doppler, *Drie verhandelingen van Willem Fexhius, deken van het voormalig kapittel van St. Servaas te Maastricht over den bisschopszetel alsmede de oudheid en den oorsprong der St. Servatiuskerk dier stad*, in: *Publications 29 (1892)*, 369, n. 1.
- <sup>9</sup> Mathieu Herbenus, *Opuscles concernant les antiquités de Maastricht, publiés par P. F. X. de Ram. Bruxelles, 1864*, blz. 29.
- <sup>10</sup> Fr. Bock et M. Willemsen, a.w., blz. 50, 217. - Voor deze traditie bestaat echter geen onweerlegbaar bewijs. Het wapen der Farneses, dat onder een cabochon op de rugzijde van het borstbeeld is aangebracht, zou op een schenking door Parma kunnen wijzen.
- <sup>11</sup> G. A. M. (= Gemeentearchief Maastricht), oud archief, inv. no. 84, fol. 272ro: raadsresoluties van 5 en 6 augustus 1632. Zie ook: H. Eversen, *Bijdrage tot de geschiedenis der belegeringen van Maastricht in de jaren 1632, 1673, 1676 en 1748*, in: *Publications 6 (1869)*, 272; H. Dyserinck, *De militaire gouverneurs van Maastricht 1567-1794*, in: *Publications 48 (1912)*, 105.
- <sup>12</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 84, fol. 316vo: raadsresolutie van 29 augustus 1634. Volgens dit besluit moesten 'alle ende iegelijcke borghers ende inwoenders deser Stadt . . . promptelike binnen 24 vren' hun zilverwerk in handen van de twee burgemeesters stellen. Met de registratie daarvan belaste de raad de schepenen Peter Janssen en Matthijs Hubrechts, met de taxatie de goud- en zilversmid Henricus Stocx. Zie t.a.p., fol. 317ro: raadsresolutie van 31 augustus d.a.v.
- <sup>13</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 72: raadsresolutie van 4 oktober 1794.
- <sup>14</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 84, fol. 317ro: raadsresolutie van 2 september 1634.
- <sup>15</sup> T.a.p., fol. 317vo-318ro: raadsresolutie van 4 september 1634. Van de zijde van de militaire gouverneur werden deze huiszoekingen verricht door vier leden 'vuijten midden vanden crijchraedt ende andere officieren van haere Ho: Mo:', van de zijde van het stadsbestuur door de schepenen Johan van Buel en de gezworene Peter de Bitter. Zie ook t.a.p., fol. 316vo: raadsresolutie van 30 augustus. - Zeer onverwacht staakten de Spanjaarden op 7 september 1634 hun beleg voor Maastricht. Zie: H. Dyserinck, a.w., blz. 115.
- <sup>16</sup> Wilfrid Brulez, *Correspondance de Martino Alfieri 1634-1639 (Bruxelles et Rome, 1956)*, 17, no. 34: 'Queste boteghe di Liegi sono pieni di calici, patene, pixidi, ostensorii per il Sanctissimo Sacramento, candiglieri d'altare, lampade, croci, incensieri e simili chi vengano da Mastrich e Terlimon venduti a questi opefici da soldati.' Zie ook: Léon-E. Halkin, *A propos du siège de Tirlémont en 1635*, in: *Leodium 47 (1930)*, 40, n. 2.
- <sup>17</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 75-7: raadsresoluties van 6 en 7 oktober 1794.
- <sup>18</sup> T.a.p., blz. 86-7, 11 oktober 1794. - Voor bijzonderheden hierover verwijzen wij ook naar: Paul Bordeaux, *La numismatique du siège de Maastricht en 1794*, in: *Revue belge de numismatique (Bruxelles, 1898)*.
- <sup>19</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 88-9: raadsresolutie van 11 oktober 1794.
- <sup>20</sup> Baron von Geusau, *Korte geschiedenis der kloosters te Maastricht*, in: *Publications 31 (1894)*, 56.
- <sup>21</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 89: verslag van de gerechtsbode aan het stadsbestuur.
- <sup>22</sup> T.a.p., blz. 224-6: rekest van het municipale bestuur van 14 pluviôse an 3 (2 februari 1795) aan de inspecteur der nationale domeinen, Paris.

- <sup>23</sup> Het stadsbestuur ontving dringende rekwesten van de geestelijkheid, waarin zij om teruggave van haar zilver verzocht. Zie: G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 273-4, 279-80, 283; rekwesten resp. van 25 pluviôse an 3 (13 februari 1795), 3 ventôse an 3 (21 februari 1795) en 26 februari 1795.
- <sup>24</sup> G. A. M., Frans archief, inv. no. 22, blz. 192-5: verslag van de zitting van het municipale bestuur op 10 pluviôse an 4 (30 januari 1796).
- <sup>25</sup> T.a.p., blz. 182-4.
- <sup>26</sup> Op het stadhuis was men eveneens van oordeel, dat men er met betrekking tot de geestelijkheid in het algemeen en de twee kapittels in het bijzonder met de pet naar had gegooid. Zie: G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 413-8; brief van 7 prairial an 3 (26 mei 1795) aan het bestuur van de stad en het arrondissement Maastricht.
- <sup>27</sup> Bij beschikking van het bestuur van de stad en het arrondissement Maastricht werd de stad Maastricht, conform het besluit van de volksrepresentanten Joubert en Portiez de l'Oise van 2 nivôse an 3 (22 december 1794), op 12 pluviôse an 3 (31 januari 1795) aangeslagen voor een bedrag van 1 347 000 livres, waarvan 1 267 000 voor rekening kwam van de kloosters en de kapittels en 80 000 voor die der gegoede burgerij. Op 13 pluviôse d.a.v. volgde een aanslag van 7 000 paar schoenen, waarvan de kloosters en kapittels er 6559 en de gegoede burgerij 441 moesten leveren. Zie: G. A. M., oud archief, inv. no. 106, blz. 226-31, 244.
- <sup>28</sup> R. A. L. (= Rijksarchief Limburg), Protocollen kapittel van St.-Servaas, fol. 18vo-19ro, 12 augustus en 2 september 1796. - Volgens Bock en Willemsen, a.w., blz. 50, 215-6, zouden er bij die gelegenheid vier borstbeelden en vier heiligenbeeldjes zijn versmolten.
- <sup>29</sup> Fr. Bock et M. Willemsen, a.w., blz. 228, o.a. een borstbeeld van St.-Bartholomeus en enige heiligenbeeldjes.
- <sup>30</sup> Wet van 15 fructidor an 4 (1 september 1796); trad op 28 fructidor d.a.v. in het departement van de Nedermaas in werking. Van de zeventien kloosters mochten er vier [Penitenten-, Bonnefantent-, Cellebroeders- en Grauwzustersklooster] blijven voortbestaan, omdat zij zich bezig hielden, resp. met het geven van onderwijs en de verzorging van zieken. Krachtens de wet, vermeld onder noot <sup>31</sup>, werden ook deze opgeheven. Zie: Henri Winten, De verkoop van nationale goederen te Maastricht, departement van de Neder-Maas, met een studie over de Maastrichtse kopers, tijdens de Franse overheersing (1795-1814) [academisch proefschrift] (Leuven, 1962), 4-5, 12-16.
- <sup>31</sup> Wet van 5 frimaire an 6 (25 november 1797); trad op 13 nivôse an 6 (2 januari 1798) in het departement van de Nedermaas in werking. Zie: Henri Winten, a.w., blz. 32.
- <sup>32</sup> Voordat de kapittels van St.-Servaas en O.L. Vrouw werden ontbonden, hadden de kanunniken de rest van de kerkschat onder elkaar verdeeld. Zie: Bock en Willemsen, a.w., blz. 48, 78-9, 106, 119, 132, 156, 186, 204, 208, 228, 242 e.v.; M. A. F. Ch. Thewissen, Twee Byzantijnse H. Kruisreliëken uit den schat der voormalige kapittelkerk van Onze Lieve Vrouw te Maastricht [academisch proefschrift] (Maastricht, 1939), passim.
- <sup>33</sup> R. A. L., Frans archief, inv. no. 138, fol. 39vo: besluit van de centrale administratie van 19 frimaire an 5 (5 december 1796).
- <sup>34</sup> Verslagen der rijksverzamelingen van geschiedenis en kunst 83 (1961), 22-3, afb. t.o. blz. 28; Aanwinsten 1 januari-31 december 1961, in: Bulletin van het Rijksmuseum 10 (1962), 41: 'Monstrans van zilver, deels verguld. Maastricht, 2de kwart XVIIe eeuw.' De hoogte bedraagt 47 cm. Onder de voet de inscriptie: 'Dese monstransie wegd 36 Rickse Daelders 1 oert.'
- <sup>35</sup> Fr. Bock et M. Willemsen, a.w., blz. 204-6, afb. 54.
- <sup>36</sup> L. & F. Crooij, L'orfèvrerie religieuse en Belgique depuis la fin du XVe siècle jusqu'à la révolution française (Paris, 1911), 51, 53-4, 139, afb. XII; De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Limburg. Eerste stuk: De monumenten in de gemeente Maastricht. Derde aflevering ('s-Gravenhage, 1935), 404-6, afb. 363 en 364.
- <sup>37</sup> Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 8: De provincie Limburg. Eerste stuk ('s-Gravenhage, 1926), 122; L. van Hommerich, Bijdrage tot de geschiedenis van Heerlens kerkelijk verleden, in: Bulletin van de historische kring Het Land van Herle 7 (1957), 29, 38; De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 5: De provincie Limburg. Derde stuk: Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht. Eerste aflevering ('s-Gravenhage, 1962), 242, afb. 442.
- <sup>38</sup> Voor verdere levensbijzonderheden van de schenker en zijn echtgenote verwijzen wij naar: Ernst Tode, Chronik der Retersbeck-Schaesberg (Görlitz, 1918), 48 e.v.; [J. J. Jongen], Schaesberg 1700-1950 [Schaesberg, 1950], 28-9, 73-4.
- <sup>39</sup> Op de voorzijde van de voet het wapen van het geslacht Van den Hove: in goud een zwart getand kruis; op de achterzijde dat van het geslacht Van Eynatten: in zilver een rode schuinbalk vergezeld van zes rode merletten, zoomsgewijs geplaatst. - De beschrijving van beide wapens danken wij aan de heer M. G. M. A. van Heyst, verbonden aan het gemeentearchief te Maastricht.
- <sup>40</sup> De genealogische gegevens over beide geslachten danken wij eveneens aan de heer M. G. M. A. van Heyst.
- <sup>41</sup> Genoemd naar het plaatsje Eynatten, thans gelegen in de provincie Luik.
- <sup>42</sup> C. A. Huygen, Neubourg, Gulpen's trots (Maastricht, 1959). Gulden reeks van Limburgse monumenten, no. 14; De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 5: De provincie Limburg. Derde stuk: Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht. Eerste aflevering ('s-Gravenhage, 1962), 204-10.



<sup>43</sup> Van de 32 varianten [Hoef, Hoeven, Houve enz.] die deze familienaam telt, kozen wij de meest gebruikelijke.

<sup>44</sup> D. Brouwers, *Histoire du Chapitre Noble de Simnich*, in: *Bulletin de la société verviétoise d'archéologie et d'histoire* 5 (1903), 12, 98.

<sup>45</sup> T.a.p., blz. 13-4, 105-7.

<sup>46</sup> T.a.p., blz. 72.

<sup>47</sup> T.a.p., blz. 163-4, no. 119.

<sup>48</sup> T.a.p., blz. 194.

<sup>49</sup> Het plaatsje Remersdaal ligt thans in de provincie Luik.

<sup>50</sup> Cecilia van den Hove werd geboren uit het huwelijk van Willem van den Hove en Anna van Palant (Pallant); Catharina uit diens tweede huwelijk met Bela van Palant. Het is echter niet uitgesloten, dat Anna en Bela van Palant identiek zijn. De genealogie van het geslacht Van Palant noemt, helaas, geen van beiden.

<sup>51</sup> D. Brouwers, a.w., blz. 168. Zie ook de charters no.'s 138, 139 en 140, resp. van 6 februari 1608 en 30 december 1612.

<sup>52</sup> T.a.p., blz. 31.

<sup>53</sup> G. D. Franquinet, *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade en van de adellijke vrouwenkloosters Marienthal en Simnich* (Maastricht, 1869), 278-9, no.'s 40, 42 en 43; D. Brouwers, a.w., blz. 32.

<sup>54</sup> D. Brouwers, a.w., blz. 193.

<sup>55</sup> T.a.p., blz. 171, no. 145.

<sup>56</sup> G. D. Franquinet, a.w., blz. 259-61, no. 4.

<sup>57</sup> D. Brouwers, a.w., plaat III, t.o. blz. 98.

<sup>58</sup> J. J. M. Timmers, *Symboliek en iconographie der christelijke kunst* (Roermond en Maaseik, 1947), 874, no. 2032.

<sup>59</sup> G. A. M., oud archief, inv. no. 194: register van renovatiën van de raad 1428-1670, ongefolieerd.

<sup>60</sup> T.a.p.

<sup>61</sup> D. Brouwers, a.w., blz. 55 e.v.

<sup>62</sup> T.a.p., blz. 187.

<sup>63</sup> Met deze zogenaamde 'bons à retraite' (een soort pensioenuitkering) konden de kloosterlingen voor een bepaald bedrag genaast goed kopen.

<sup>64</sup> D. Brouwers, a.w., blz. 60-3.

<sup>65</sup> T.a.p., blz. 68.